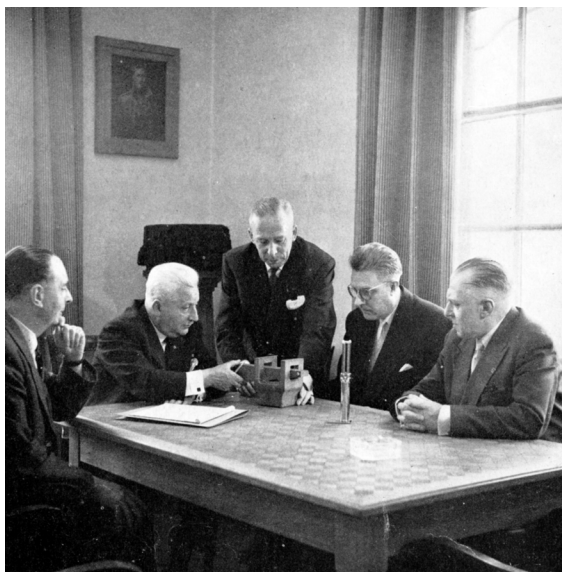
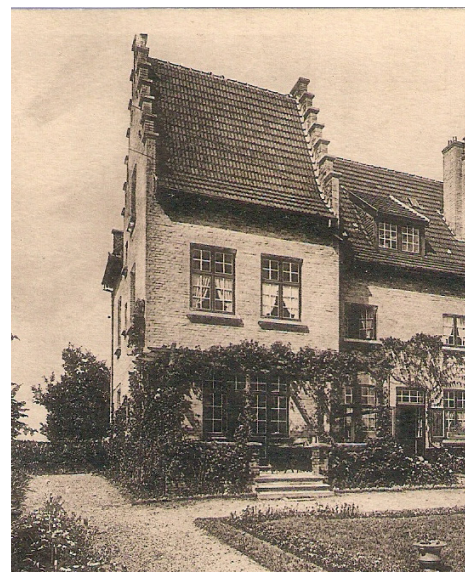

Pelcia Pawlak als jong meisje

Baron de Crombrugghe
naast directeur De Winter

Villa achterzijde
1950

DE DIENSTMAAGD EN DE HEER BARON

In de glorie tijd van de koolmijn werden in Winterslag tal van mijnwerkers-huisjes en villa's voor ingenieurs en directeurs gebouwd. In de villa aan de Margarethalaan 73 (gebouwd rond 1930) woonde mijningenieur (en later directeur) baron Antoine de Crombrugghe de Piquendaele en zijn vrouw Léonie. Het was een ruime villa met grote parktuin, moestuin én tennisveld. Voldoende plaats voor hun 10 kinderen en 1 inslapende dienstmeid/gouvernante.

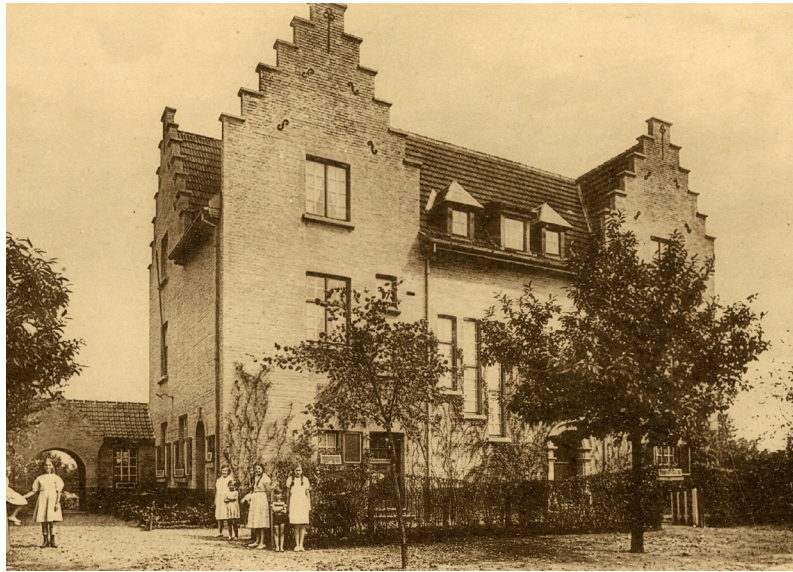
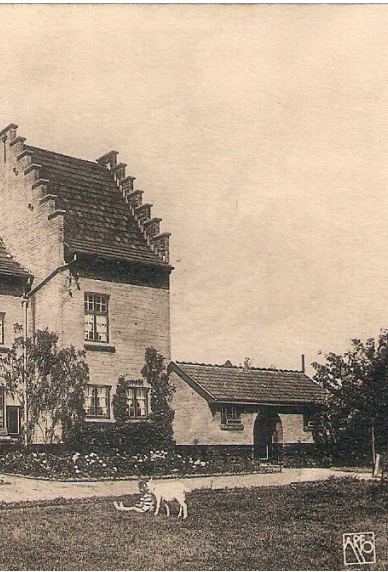
Die dienstmeid/gouvernante heette Pelcia Pawlak en werd in 1940 op het Haneveld in Waterschei geboren. Na de lagere school bij de zusters Annunciaden op de Bret ging ze vanaf haar twaalfde jaar, tijdens de schoolvakanties, helpen in het huishouden van de baron. Ze kreeg hiervoor een losse vergoeding, kost en inwoon. Daarna volgde ze twee jaar les in de huishoudschool en toen ze veertien jaar oud was, werd ze ten huize Crombrugghe in vaste loondienst aangenomen. Ze werkte er samen met nog twee andere (niet inslapende) huismeiden. Daarnaast bestond het huispersoneel uit vier hoveniers en één chauffeur, allen betaald door de Mijn

Noblesse oblige

Tussen de hoge adel van de familie de Crombrugghe en het huispersoneel heerste een strikte fysieke en sociale scheiding. Die lag al ingebakken in het grondplan van de villa en is ook duidelijk te zien aan de voorzijde van het huis. De grote boogvormige deur aan de rechterzijde was de ingang voor de familie en het hoge bezoek. Links van de villa was de bescheidenere dienstingang en aan de zijkant van het huis was nog een aparte deur voor de leveranciers. In die tijd kwamen de bakker, de melkboer en de beenhouwer (de oude Vincent) nog hun etenswaar aan huis leveren. Tevens werd dan de bestelling voor de volgende dag

Pelcia Pawlak als jonge vrouw

Villa voorzijde 1949 met kinderen

Pelcia Pawlak met Marie, kleindochter van de baron 1957

genoteerd.

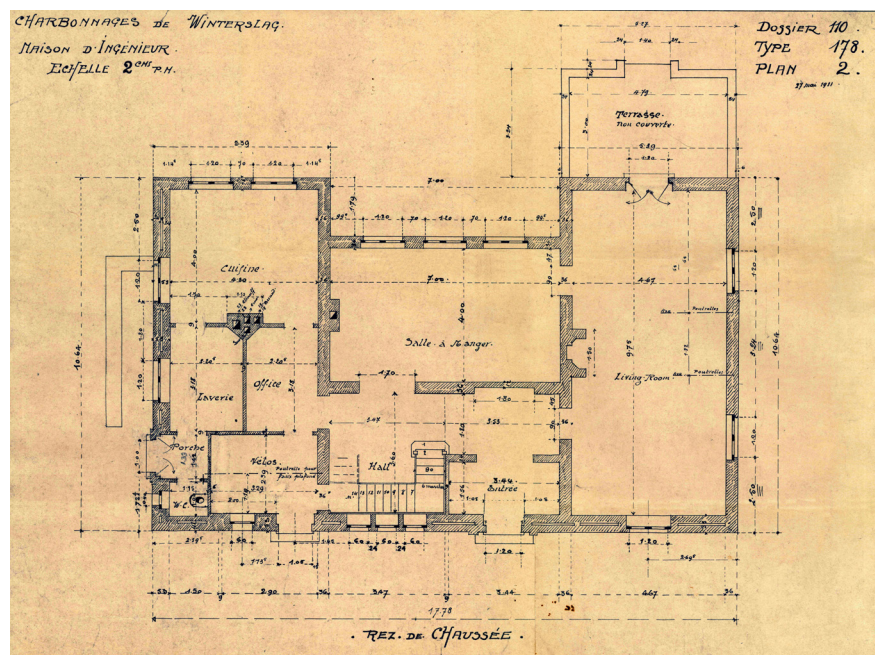
In de villa waren vier toiletten, waarvan één in het personeelsgedeelte. Er waren ook drie badkamers op de bovenverdiepingen maar die waren niet toegankelijk voor het personeel. Pelcia had op het tweede verdiep een eigen kleine 'chambrette' zonder stromend water. Om er dagelijks een beetje fris uit te zien moest ze zich behelpen met een kom koud water en een lampetkan. Het dienstgedeelte bestond hoofdzakelijk uit een ruime keuken en een wasplaats. In de keuken stond een groot smeedijzeren fornuis waarin van alles gebakken, gebraden of opgewarmd kon worden. Zowel het fornuis als de centrale verwarmingsketel in de kelder werden gestookt met vette cokes. Uiteraard gratis geleverd door de koolmijn. De stokers waren de hoveniers, die ook onder de warme keldergewelven hun boterhammen kwamen opeten. Het ruime keldercomplex bestond verder uit meerdere vertrekken. Een gedeelte was ingericht als wijnkelder, verdeeld in meerdere hokjes om de flessen per soort te rangschikken. Een ander gedeelte was voorbehouden voor het villen en ophangen van het wild dat de baron en zijn kompanen op hun jachtterrein in Uitbergen neerschoten. Het ging voornamelijk om reeën, hazen, fazanten en patrijzen. Het keldergedeelte dat het

dichtst bij de wasplaats lag, werd gebruikt als droogplaats. Dat drogen was pas het laatste luik van een omslachtig procedé dat begon met het uitspreiden en 'bleken' van de lakens op het gazon. Daarna werden ze grondig gespoeld, waarna ze in de semi-automatische wasmachine werden ondergedompeld. Ten slotte kwam dit witte wasgoed tussen twee houten rollen van een pers terecht om finaal opgehangen te worden in een stofvrij warm keldergedeelte. Ver verwijderd van waar

de hoveniers een culinaire autopsie uitvoerden op het aangeschoten wild.

Een meid voor alle werk

Pelcia Pawlak werkte zeven dagen op zeven. Enkel de zondagnamiddag, nadat de afwas was gedaan, had ze een vrije namiddag. Een doordeweekse dag begon om 7 uur met het klaar maken van het ontbijt en het dekken van de tafel met porseleinen borden en zilveren bestek. Na de Heilige Mis van 8 uur, die de barones dagelijks

Villa voorzijde 1950 met Ford Custom

bijwoonde, werd ontbeten met man en kinderen. Om hun kraaknette pakjes tegen eventueel morsen te beschermen, bond Pelcia de kinderen een speciaal overjasje aan, wat de berg kookwas er niet op verkleinde. Nadat de kinderen respectievelijk naar de meisjes- en jongensschool waren vertrokken, werden de lakens verschoond, de bedden opgemaakt en de slaapkamers opgefrist.

Ondertussen waren de twee andere dienstmeiden druk in de weer om in de keuken het middagmaal voor te bereiden. Even voor etenstijd kwam de baron van de besprekingen in het hoofdkantoor van de koolmijn (nu C-mine) terug om zich een aperitiefje te laten uitschenken. En omdat de pastoor van Winterslag goed op de hoogte was van de zeven goddelijke gaven van de Heilige Geest, waaronder het in ere houden van vruchtbare wijngaarden, vervoegde hij zich graag bij deze zeer christelijke traditie. Op de vraag of hij nadien eventueel wou blijven mee-eten, was de pastoor dankbaar dat de eerste van de zeven werken van barmhartigheid, het spijzen van de hongerige was. En zo kwam op het afgesproken teken (een bel in het eetsalon) dienstmeid Pelcia binnen met de woorden: "Madame et monsieur le baron sont servi." Want in 'la Villa Rose', zoals de roze geschilderde direc-

teursvilla toen heette, was de voertaal eentalig Frans.

Levend ornament

Van de drie dienstmeiden ten huize had Pelcia het voorrecht om de maaltijden van de familie de Crombrugghe de Piquendaele te serveren en bij te wonen. Uiteraard in het plunje van het toen gangbare uniform van zwart bloesje en rokje met daarop een kraaknet wit gesteven schortje, omzoomd met Brugse kant. Zoals dit nu zo eenmaal hoorde bij zo'n adellijk etensritueel werd de dienstmaagd, na het opdienen van de gerechten, geacht in de Salle à Manger te blijven staan. Als een soort levend ornament. Terwijl Pelcia daar zo'n klein uurtje stond te staan, ving ze uiteraard de gesprekken op aan tafel, maar werd er in niet mis te verstaan Frans op gewezen daar buitenshuis in alle talen over te zwijgen. Na het afdienen van de borden en de daaruit ontstane afwasberg, werd het tijd om de 'Living-Room', de 'Salle à Manger', de 'Hall' en de 'Entrée' te poetsen. Daarin begrepen was het boenen van het parket. Dat verliep niet met een elektrische boenwals zoals nu, maar op de blote knieën met een zware houten blok waarover een wollen doek was gespannen. Ook het grondig schrobben van de vele tapijten met zeepsop vergde een behoorlijk getrainde spier-

massa. Eens per week kwam ook het complete zilveren bestek aan de beurt. Iedereen die ooit een zilveren lepeltje met een doekje heeft opgeblonken (tot men er zich in kon spiegelen), weet welk monnikenwerk dit is. En dan zwijgen we nog over het schoonzemen van een veertigtal ramen, onderverdeeld in honderden kleine ruitjes van gegoten glas.

Ondertussen kwamen de kinderen van school en lustten wel een gesmeerde boterham. Terwijl ze nadien vlijtig hun huiswerk maakten, giste en stoomde het alweer in de keuken en waren de drie dienstmaagden druk in de weer om het avondmaal voor te bereiden. Dat werd rond 19 uur geserveerd. Na het gebruikelijk aperitiefje en de inviterende woorden van Pelcia schoven de baron, de barones en hun alsmaar wassende kroost aan tafel. Na het aanbinden van de morsbestendige overjasjes werd een dankgebed uitgesproken over spijs en drank. Net zoals tijdens het middagmaal bediende Pelcia alle familieleden en bleef daar, in haar universeel uniform van dienstmeid/gouvernante staan om eventueel in te grijpen waar het met de etiquette eventueel fout liep.

Sociale activiteiten

Éénmaal in de week inviteerde de barones de dames van andere hoogopgeleide mijnningen op een koffiefieklets. Helemaal informeel maar wel in stijl, zoals het toentertijd ook in de Parijse salons gangbaar was. En weer bleef Pelcia, na het inschenken van de koffie en het serveren van de gebakjes, als een levende zwijgpaal in de hoek van het salon staan. De gesprekken gingen toen (vandaag is Pelcia van haar zwijgplicht ontheven), onder meer over de kinderen, de aanstaande Parijse mode en liefdadigheidsinitiatieven voor de mijngezinnen die het moeilijk hadden om rond te komen. Vooral toen de man/mijnwerker aan de gevreesde stoflong was bezweken. Ook ging het over compensaties voor de opgelopen mijnschade, zoals grondverzakkingen met scheuren en barsten in de muren als gevolg. Ze bespraken ook de geplande uitstapjes met de taxi

(op kosten van de Mijn) om naar Brussel te gaan shoppen of een uitje naar Oostende te organiseren om eens lekker uit te waaien.

Als de baron mensen inviteerde aan huis waren dit meestal mijnningenieurs uit andere landen, tot zelfs uit Japan of China toe. Ze kwamen iets van de Belgische mijnbouw opsteken of gewoon de zaak bespioneren. Dan was het een oprijden en afrijden van taxi's, op kosten van de koolmijn. Nochtans had de baron een eigen automobiel (Ford Custom Sedan 1949) zoals te zien op een sepia postkaart van rond de jaren 1950.

Generatiewissel

Na zijn pensioen verhuisde baron Antoine de Crombrughe naar zijn kasteel in Brussel en kwam zijn oudste zoon, Olivier, in de ouderlijke villa wonen. Ook hij was mijnningenieur en zou in 1963 de 72 meter hoge schachttoren van Winterslag (C-mine) ontwerpen. Van de vele privileges vanuit de koolmijn bleef echter weinig tot niets over. Enkel de vroegere huismeid Pelcia behield hij en één hovenier, die hij uit eigen zak moest betalen. Er was geen gratis chauffeur meer en ook geen gratis paardenmest, die vroeger met karrevrachten werd binnengereden om in de schrale zandgrond groenten en fruit te kunnen kweken. De industrieel nutteloos geworden trekpaarden hingen nu als consumptievlies aan de haak bij de slager. Er waren ook geen vette cokes meer om gratis te stoken. De wekelijkse koffieklets onder de vrouwen ging nog wel door, maar de ingenieursdames moesten nu zelf hun boterhammen meebrengen. Waar de leveranciers vroeger aan huis kwamen, ging de vrouw van Olivier nu zelf inkopen

doen in de Vennestraat.

Onbemiddeld was de nieuwe huiseigenaar echter niet. Aan de villa werd een garage voor zijn automobiel aangebouwd, een bijkomende keuken en een bureel, waar ik dit nu allemaal zit op te schrijven. Ook de tuin kreeg er een pleziertje bij, namelijk een openluchtwembad. Dit tot groot verdriet van de buurtbewoners die er af en toe hun verdrongen hondje moesten komen opvissen.

Update 2020

Vandaag is het ooit in verval geraakte tennisveld weer helemaal speelklaar gemaakt en het hondenkerkhof vervangen door een modern en omraasd zwembad. Binnenshuis zijn de verrafelde oude elektriciteitsleidingen en levensgevaarlijke contactdozen, waar men vroeger een pink in kwijt kon, volgens de standaardnormen veiliger gemaakt. De oude ramen die in de winter tot een schilderij van ijskristallen bevroren, zitten nu dubbel in het glas. In de kelder worden geen fazanten meer gepluimd en geen cokes meer gestookt. Er staat een brander op aardgas. De smeedijzeren badkuipen (op leeuwenpoten) zijn vervangen door ultramoderne inloop douchecellen. Maar met enig heimwee denk ik nu als huidig eigenaar (en tevens enige hovenier) terug aan de glorie van de Winterslagse koolmijn en de heer baron de Crombrughe de Piquendaele. ■

Huidige eigenaar met
vrouw en kroost 1983

**Dr. Johan
Van Robays**

Patholoog-
anatom

*Met dank aan
zijn nog levende
dienstmaagd
Pelcia Pawlak,
die me dit hele
verhaal onder
het smullen van
een zelfgebakken
Limburgse vlaai
vertelde.*

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Dr. Griet Vander Velpen, medisch directeur ZOL ■ **Redactie en samenstelling:** Grete Bollen ■ **Werken mee:**

Dr. Kirsten Stinkens, dr. Cedric Jorissen, dr. Luc Stockx, dr. Johan Van Robays, prof dr. Geert Robaey ■ **Redactieadviesraad:** dr. Marc Daenen, dr. Jan De Koster, dr. Eline Macken, prof. dr. Dieter Mesotten, prof. dr. Willem Ombelet, dr. Griet Vander Velpen, dr. Johan Van Robays, dr. Luc Vrielinck ■ **Foto's:** Belbachir Boumediene, Micha Vandormael, Renaat Nijs, Michiel Malchair, Marco Mertens, Imapictures dissectiekamer, @PhotoStraka ■ **Lay-out:** Lien Vuylsteke & Liesbeth Grondelaers, dienst Communicatie ■ **Redactie:** Schiepse Bos 6, B, 3600 Genk - Belgium ■ T +32 (0)89 32 17 62 ■ zolarium@zol.be ■ www.zol.be ■ **Niets uit deze uitgave mag overgenomen of vereenvoudigd worden zonder schriftelijke toelating van de uitgever.** ■ Jaargang 19 nr. 79 • april • mei • juni • 2021